

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті представлено методичні рекомендації щодо визначення обсягу навчальної роботи з професійно-орієнтованої групи дисциплін для студентів магістратури, який може відпрацьовуватися ними на білінгвальній основі (вивчення професійно-орієнтованих дисциплін іноземною мовою). В їх основі лежить принцип "золотого перетину", що супроводжує білінгвальну систему підготовки магістрів. Доведено, що за допомогою цього принципу можна побудувати найбільш ефективну систему підготовки соціальних педагогів на білінгвальній основі.

Розвиток України на сучасному етапі характеризується активними спробами переходу до відкритого європейського суспільства. Метою державної політики у галузі освіти є створення умов для всебічного розвитку особистості і творчої реалізації кожного громадянина України. Це стає можливим за багатьох факторів, в тому числі і завдяки розробці і впровадженню інноваційних педагогічних технологій, які відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її індивідуальних здібностей, готовності до вирішення складних життєвих проблем, поповненню складу інтелектуальної еліти нашої держави, інтеграції українських фахівців у європейський простір. Цього вимагає і Болонська декларація, яка консолідує навколо себе усе європейське співтовариство і Україну, задля забезпечення мобільного навчання і права працевлаштування випускників вищих навчальних закладів не лише в своїй країні.

Однією з таких технологій можна вважати впровадження у вітчизняну систему підготовки соціальних педагогів практики навчання фаховим дисциплінам на білінгвальній основі, що дасть можливість підвищити не лише професійний аспект майбутнього фахівця, а й лінгвістичний, з точки зору володіння іноземною мовою професійного спрямування.

Доцільно зазначити, що необхідною умовою при отриманні якісної фахової підготовки є ознайомлення із сучасними досягненнями у галузі соціальної роботи та запозичення соціально-педагогічних технологій, які розроблені і втілені у життя іноземними спеціалістами у цій сфері, що вимагає від майбутнього фахівця якісного володіння іноземною мовою загалом та іноземною мовою фахового спрямування.

Окрім того, варто зазначити, що викладання іноземної мови та іноземною мовою у вищій школі саме по собі дуже чутливо реагує на соціально-економічні та соціокультурні зміни у суспільстві. Тому трансформації, що відбуваються останнім часом у нашій державі, зумовлені політичними, економічними, соціальними перетвореннями та науково-технічним прогресом, змінили соціальне замовлення щодо якості підготовки фахівців, і таким чином, скорегували не лише прийоми, форми та методи підготовки випускників вищих навчальних закладів, оскільки змінився загальний підхід до навчання, який почав тяжіти у бік підготовки фахівців на білінгвальній основі, задля набуття професійних знань, вільного володіння фаховою іноземною мовою, конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Отже, підготовка майбутніх фахівців на білінгвальній основі вимагає необхідності усвідомлення науково-педагогічними працівниками переваг білінгвальних методик та технологій викладання, в яких закладено не лише розвиваючий потенціал: здатність розвивати у студентів критичне мислення, збагачувати уяву та почуття, вдосконалювати загальну культуру спілкування та соціальну поведінку загалом, але і можливість опанувати іноземну мову фахового спрямування шляхом вивчення спеціальних дисциплін за фахом іноземною мовою. Саме білінгвальні технології навчання фаховим дисциплінам створюють необхідні передумови як для розвитку іншомовної мовленнєвої компетенції студентів, так і для формування їх професійних умінь і навичок. Однак, навчання на білінгвальній основі у ВНЗ може здійснюватися на різних рівнях підготовки фахівців і за різною кількістю фахових дисциплін.

Щодо рівнів, на яких найдоцільнішою є білінгвальна основа навчання, то, на наш погляд, та враховуючи результати наукових надбань переважної кількості науковців, що займалися цією проблемою (В. В. Аврорін, І. М. Ісаєв, А. Г. Ширін), це освітній рівень магістра. Проблема ж обсягу навчального навантаження, тобто кількості фахових дисциплін, які доцільно вивчати на білінгвальній основі, то вона вітчизняними науковцями не вирішувалась і потребує наукового обґрунтування.

Тому **метою статті** є обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо визначення обсягу фахового навчального навантаження на студентів магістратури, які вони повинні засвоювати на білінгвальній основі (вивчення фахових дисциплін іноземною мовою) з метою гармонізації освітньо-виховного процесу і забезпечення оптимального механізму розвитку системи магістерської освіти.

Варто зазначити, що проблемою гармонійного розвитку суспільства, гармонізації освітньо-виховного процесу займалися багато вчених – представників різних наук: І. Д. Бех, В. І. Вернадський, М. М. Моїсєєв, С. Ле Рой. Теоретичні основи білінгвізму знайшли відображення у працях таких науковців, як С. М. Верещагін, М. М. Михайлов, В. Маккей, М. М. Певзнер, І. Турман, А. Г. Ширін. Лінгвістичний аспект цієї категорії розкрито у працях Л. Блумфілда, У. Вайнрайха; соціолінгвістичний аспект досліджували В. Д. Бондалетов, У. Вайнрайх, І. Х. Мусін, психологічний – М. В. Імедадзе, Е. Піл, соціологічний – Б. Спольський, В. Стольтінг,

культурологічний аспект – В. В. Сафонова, Ю. А. Сорокін, Я. Шародо, методичний аспект – Л. Г. Кошкуневич, Р. Байер, Д. Мон.

Варто зазначити, що білінгвальною освітою як науковою проблемою активно стали займатися лише у другій половині ХХ століття. Актуальність її вивчення за радянських часів визначалася багатонаціональністю колишнього Радянського Союзу та бажанням влади впровадити російську мову в усі національні школи на величезній території колишнього Союзу. Варто зазначити, що викладання у навчальних закладах різного типу в цей період велося переважно російською мовою. Російська мова була мовою діловодства, міжнаціонального спілкування. Тому саме в цей період і виник новий напрям досліджень, присвячений проблемам білінгвізму, – способам конструювання навчального процесу таким чином, щоб використовувати рідну мову та іноземну (російську). Однак, заради справедливості варто зазначити, що російські вчені займалися проблемою двомовності лише з точки зору формування російського білінгвізму (В. В. Аврорін, І. М. Ісаєв, М. М. Михайлов, М. М. Певзнер, А. Г. Ширін), а не білінгвізму в широкому розумінні [1].

У цей же період в зарубіжній педагогіці також виділяються течії білінгвального спрямування, зокрема американська (Дж. Фішман, Г. Клос, В. Маккей) та канадська (Дж. Куммінс, Л. Драйгер, Дж. Портер). Ці наукові школи досліджували білінгвальну освіту з метою полегшення інтеграції національних меншин у пануючу культуру. Під впливом цих наукових шкіл в Америці та Канаді у 60-ті роки ХХ століття було запроваджено двомовне виховання для дітей з етнічних меншин у державних школах [2-4].

У 90-ті роки ХХ століття сформувалася європейська наукова школа, яка вивчала білінгвізм з точки зору розуміння та вивчення різних його феноменів, отримання спеціальних знань за допомогою рідної мови та іноземної, полікультурного виховання задля полегшення інтеграції молоді у загальноєвропейське культурне середовище. Досягненням європейської школи вважається розробка теоретичних основ білінгвальної освіти як альтернативного шляху вивчення іноземної мови [1].

В Україні педагогічні дослідження білінгвальної освіти з'явилися нещодавно. Їх поява спричинена тим, що починаючи з 90-х років ХХ століття нові соціально-економічні реалії, прагнення інтеграції у європейський простір викликали появу хвилі нових досліджень, присвячених в тому числі і проблемам формування фахівця-білінгва, а також вивченню зарубіжного досвіду білінгвального навчання та можливостей перенесення такого досвіду на вітчизняну систему освіти, його адаптації з урахуванням наявних соціокультурних умов (А. М. Гусак, А. О. Ковальчук, Ф. А. Моїсєєва).

Однак, варто зауважити, що незважаючи на наявність певних результатів у розробці проблеми білінгвізму різними науковими школами вітчизняної та зарубіжної педагогіки та очевидної доцільності його втілення в навчальний процес вищої школи, цілісної концепції білінгвальної освіти на цей час не сформовано, а визначено лише певні аспекти цієї проблеми. Не визначено також тип білінгвізму, притаманний освітній сфері, та кількість навчального навантаження, задіяного під білінгвальну основу. Тому, базуючись на власному досвіді і досвіді навчання у вищих навчальних закладах європейського простору та на території пострадянських країн (Росія, Казахстан, Грузія), на наш погляд, є доцільним навчання на білінгвальній основі у вищих навчальних закладах на рівні магістратури [5].

Варто зазначити, що за своєю структурою система освіти загалом, і магістерської зокрема, наповнена рядом внутрішніх протилежностей, серед яких і система білінгвального навчання. Тому для вирішення проблеми, які дисципліни навчального плану магістрів і в якій кількості бюджету часу потрібно викладати білінгвальним методом, на наш погляд, доцільно взяти за основу статистичну теорію навчання, основу на Великому принципі подвійності, законі єдності і боротьби протилежностей, системі Янь-Інь і принципі "золотого перетину" [6]. Будучи покладеним в основу формування системи освіти загалом і білінгвальної зокрема, вони дозволять найбільш повно поєднати низку протилежностей, які, передусім, відображають вимоги реального стану навчання магістрів при існуючому рівні знань відповідної категорії студентів.

Для реалізації цього принципу відповідно до теоретичних положень даного методу [6] необхідно визначити перелік головних протилежностей, що супроводжують процес, який підлягає аналізу – білінгвальне навчання магістрів фаховим дисциплінам. Таких протилежностей в процесі білінгвального навчання існує дуже багато і всі вони пов'язані переважно з особливостями формування нових знань та умінь у студентів.

Прикладами таких протилежностей у освітній сфері, що стосуються саме білінгвального навчання фаховим дисциплінам є:

- володіння загальним (general) термінологічним словниковим запасом – володіння спеціальним (special) термінологічним запасом;
- правильна – неправильна відповідь;
- "зараховано" – "не зараховано";
- універсалізація навчання – спеціалізація (професіоналізація) навчання;
- теоретична підготовка студентів – практична підготовка студентів;
- активні – пасивні форми навчання;
- інноваційні – традиційні форми навчання;
- питання, що передбачають однозначну відповідь – питання, що вимагають креативного вирішення;
- дослівний переклад – контекстний переклад;
- імперативний підхід у навчанні – комунікативний підхід;
- одномовність – полілінгвізм;
- координативний – субординативний білінгвізм.

Статистичною теорією доведено, що для гармонійної всебічної гуманістичної освіти, в тому числі і білінгвальної, необхідний баланс у всіх освітніх категоріях та процесах. Для цього варто використати одну з найпростіших математичних моделей, за допомогою якої можливо визначити зони гармонії, небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами протилежностей за принципом золотого перетину [7].

Якщо розглядати білінгвальне навчання як протилежність двох мов (рідної та іноземної), то за допомогою запропонованої моделі, можливо визначити зону гармонії, зону небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами навчання на білінгвальній основі, а отже визначити об'ємну частку фахового навчального навантаження, яке доцільно викладати у магістратурі іноземною мовою.

Відповідно до запропонованої методики, найпростішу математичну модель подвійності і системи Янь-Інь щодо забезпечення системи білінгвальної підготовки студентів за освітнім рівнем "магістр" соціально-педагогічного профілю можна подати у вигляді динамічного відрізка з двома граничними станами та мінімальною кількістю дисциплін навчального плану фахових дисциплін системи підготовки магістрів соціально-педагогічного профілю (0) (Янь) і максимальною (16) (Інь) на кінцях (Рис. 1.).

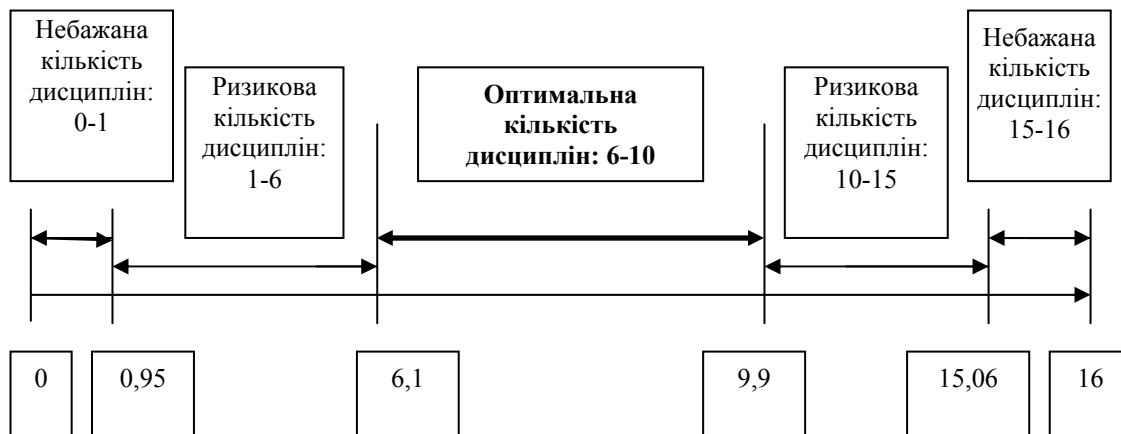

Рис. 1. Математична модель подвійності щодо забезпечення системи білінгвальної підготовки студентів за освітнім рівнем "магістр".

У довільній точці X цієї системи присутніми є дві протилежні тенденції, які зображені стрілками у напрямках 0 або 16. У випадку переважання однієї із цих тенденцій точка X переміщується у напрямку відповідного граничного стану. Співвідношення граничних станів 0 (Янь) і 16 (Інь) в довільній точці X відрізка $[0; 16]$ визначається "відстанями" $[0; X]$ і $[X; 16]$ до граничних станів. Відповідно до класичної концепції Янь-Інь точка X ніколи не може досягати граничних станів Янь або Інь [8]. У зв'язку з наявністю у системи підготовки магістрів на білінгвальній основі характерної точки X серед двох протилежних тенденцій, з яких одна зростає, а друга, відповідно, зменшується, в центральній частині відрізка $[0; 16]$ існує зона оптимальних станів системи. Для визначення цієї зони доцільно застосувати принцип "золотого перетину" відомий як критерій, що використовується в областях живої та неживої природи як критерій гармонійності [9]. При поділі відрізка з кількості фахових дисциплін магістратури на дві частини відповідно із цим принципом, відношення довжини усього відрізка до його більшої частини є рівним відношенню більшої частини до меншої. Таким чином, оптимальні стани системи Янь-Інь, зона гармонії, або "золотого перетину" розміщена між двома точками "золотого перетину": $X_1=6,1$ і $X_2=9,9$ (див. Рис 1). Ширина цього інтервалу складає $3,8 \approx 4$ навчальних дисциплін. В середині зазначеного інтервалу-відрізка $[0-16]$ протилежні тенденції урівноважуються (Рис. 1). Допустиме граничне наближення точки X до граничних станів 0 (Янь) і 16 (Інь) можна визначити відносно середини інтервалу: $(8,0-6,1) : 2=0,95$. Значення 0,95 відповідає максимальному наближенню системи білінгвального навчання до граничного стану 0 (Янь) і 16 (Інь). На основі точок "золотого перетину" і величини 0,95 можна визначити критичні зони і зони ризику для стану системи білінгвального навчання магістрів з соціальної педагогіки: $[0; 0,95]$ і $[15,06; 16,0]$ – вразливі зони; $[0,95; 6,1]$ і $[9,9; 15,06]$ – зони ризику. Відповідно, для підготовки студентів-магістрантів із соціальної педагогіки на білінгвальній основі необхідно вивчати від 6 до 10 навчальних дисциплін, або з точки зору бюджету навчального часу, то від 447 до 723 годин.

Отже, на основі принципу "золотого перетину" щодо протилежностей, які супроводжують білінгвальну систему підготовки фахівців освітнього рівня "магістр", можна побудувати найбільш ефективну і оптимальну систему підготовки соціальних педагогів з точки зору професійної їх підготовки та знань іноземної мови фахового спрямування. Варто також зазначити, що за аналогічною схемою можливо будувати і систему фахової підготовки магістрів за іншими професійними напрямками, досягаючи найбільш ефективною гармонізації різних векторів навчання і підготовки фахівців високого рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ширин А. Г. Педагогические аспекты билингвизма : развитие новой научной школы / А. Г. Ширин. – Ментор, 2003. – № 2. – С. 34–38.

2. Fishman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fishman. – Rowley, MA : Newbury House, 1976. – 217 p.
3. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
4. Mackey W. F. A description of bilingualism / W. F. Mackey ; [J. A. Fishman (ed.)] // Reading in the sociology of language. – Den Haag : Mouton, 1977. – P. 554–584.
5. Ситняківська С. М. Особливості білінгвальної підготовки магістрів соціальної педагогіки в Житомирському державному університеті імені Івана Франка / С. М. Ситняківська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2011. – № 57. – С. 88–93.
6. Свиридов А. П. Основы статистической теории и контроля знаний / А. П. Свиридов. – М. : Высшая школа, 1981. – 262 с.
7. Сигов А. С. Модель организации реформирования системы образования на основе концепции гармоничного развития / [Сигов А. С., Нечаев В. В., Свиридов А. П.] // Электронное моделирование. – 2011. – Т. 33. – № 4. – С. 114–126.
8. Шуцкий Ю. К. Китайская классическая "Книга перемен" / Ю. К. Шуцкий. – М. : Восточная литература, 1993. – 605 с.
9. Шевелев И. Ш. Метаязык живой природы / И. Ш. Шевелев. – М. : Воскресенье, 2000. – 352 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Shirin A. G. Pedagogicheskie aspekty bilingvizma : razvitie novoi nauchnoi shkoly [Pedagogical Aspects of the New Scientific School] / A. G. Shirin. – Mentor, 2003. – № 2. – S. 34–38.
2. Fishman J. A. Bilingual education. An international sociological perspective / J. A. Fishman. – Rowley, MA : Newbury House, 1976. – 217 p.
3. Kloss H. The American bilingual tradition / H. Kloss. – Rowley, MA, 1997. – P. 112–134.
4. Mackey W. F. A description of bilingualism / W. F. Mackey ; [J. A. Fishman (ed.)] // Reading in the sociology of language. – Den Haag : Mouton, 1977. – P. 554–584.
5. Sytniakivs'ka S. M. Osoblyvosti bilingval'noi pidgotovky magistriv sotsial'noi pedagogiky v Zhytomyr'skomu derzhavnomu universyteti imeni Ivana Franka [Social Pedagogy Masters' Bilingual Preparation Peculiarities in the Ivan Franko Zhytomyr State University] / S. M. Sytniakivs'ka // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal]. – Zhytomyr, 2011. – № 57. – S. 88–93.
6. Sviridov A. P. Osnovy statisticheskoi teorii i kontrolya znaniy [Bases of the Statistic Theory and Knowledge Control] / A. P. Sviridov. – М. : Vysshaya shkola, 1981. – 262 s.
7. Sigov A. S. Model' organizatsii reformirovaniia sistemy obrazovaniia na osnove kontseptsii garmonichnogo razvitiia [The Organization Model of the Reformation Education System on the Grounds of the Harmonious Development Conception] / [Sigov A. S., Nechaev V. V., Sviridiuk A. P.] // Elektronnoe modelirovanie [Electronic Modeling]. – 2011. – Т. 33. – № 4. – S. 114–126.
8. Shutskiy Yu. K. Kitaiskaia klassicheskaia "Kniga peremen" [The Chinese Classical "Book of Changes"] / Yu. K. Shutskiy. – М. : Vostochnaya literatura, 1993. – 605 s.
9. Sheveliov I. Sh. Metaiazyk zhivoi prirody [Metalanguage of the Live Nature] / I. Sh. Sheveliov. – М. : Voskresen'e, 2000. – 352 s.

Матеріал надійшов до редакції 18.07. 2012 р.

Sitnyakovskaya S. M. K voprosu formirovaniya optimal'noy sistemy bilingval'nogo obucheniya v vysshih uchebnykh zavedeniyaх.

V stat'ye predstavleny metodicheskie rekomendatsii po opredeleniyu ob'yema uchebnoy raboty po professiional'no-orientirovannoy grupe tsyplin dlya studentov magistratury, kotoryy mozhет obrabatyvatsya nimi na bilingval'noy osnove (izucheniya professiional'no-orientirovannykh tsyplin na inostrannom yazyke). V ikh osnove lezhit printsip "zolotoy secheniya", soprovozhdayushiy bilingval'nuyu sistemu podgotovki magistriv. Dokazano, что s pomosh'yu etogo printsipa mozhно postroit' naibolee effektivnuyu sistemu podgotovki sotsial'nykh pedagogov na bilingval'noy osnove.

Sytniakivs'ka S. M. On the Formation of the Optimal Bilingual Training System in the Higher Educational Institutions.

The paper presents the development of guidelines for determining the volume fraction of profile sciences for the graduate students they must assimilate on the bilingual basis (the study of professional sciences on a foreign language). They are based on the principle of "golden section", accompanying the bilingual system of training master-students. It is proved that with this principle it is possible to build the most efficient and optimal system for social pedagogues' training on the basis of the bilingual education.